

Sygn. akt I Ca 345/15

I Ca 346/15

POSTANOWIENIE

Dnia 28 października 2015 roku

Sąd Okręgowy w Sieradzu Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodniczący SSO Barbara Bojakowska

Sędziowie SO Elżbieta Zalewska-Statuch

SO Joanna Składowska

Protokolant sekretarz sądowy Elwira Kosieniak

po rozpoznaniu w dniu 28 października 2015 roku w Sieradzu

na rozprawie sprawy

z wniosku (...) Spółka z o.o. w S.

z udziałem B. C., A. L., J. O., O. O. i S. O.

o stwierdzenie nabycia spadku

na skutek apelacji uczestników postępowania

od postanowień Sądu Rejonowego w Sieradzu

z dnia 17 lipca 2015 roku, sygnatura akt I Ns 709/15

w przedmiocie odmowy zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku oraz w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku

postanawia:

uchylić zaskarżone postanowienia i sprawę przekazać Sądowi Rejonowemu w Sieradzu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

UZASADNIENIE

Wnioskiem z dnia 08 czerwca 2015r. skierowanym do Sądu Rejonowego w Sieradzu (...) Sp. z o.o. z siedzibą w S. wniosła o stwierdzenie nabycia spadku po dłużnicze B. O..

Uczestnicy postępowania: J. O., B. C., A. L., O. O. i S. O. wnieśli o oddalenie wniosku i zatwierdzenie oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczeń o odrzuceniu spadku po B. O.. Domagali się również odebrania od nich oświadczeń o odrzuceniu spadku.

W dniu 17 lipca 2015r. Sąd Rejonowy wydał dwa postanowienia. W pierwszym z nich oddalił wniosek uczestników postępowania o uchylenie się od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po B. O.. W drugim zaś stwierdził, iż spadek po zmarłej w dniu 25 stycznia 2014r. w S., ostatnio stale

zamieszkałej w miejscowości B. B. O. z domu C., nabyli na podstawie ustawy w częściach równych po 1/4: mąż J. O. oraz dzieci: B. C., A. L., O. O. i S. O..

Rozstrzygnięcia zapadły przy następujących ustaleniach i wnioskach:

W dniu 25 stycznia 2014r. w S. zmarła B. O. z domu C.. Nie dokonała przed śmiercią żadnych rozporządzeń testamentowych. Do grona jej spadkobierców ustawowych należą: mąż J. O., córka B. C., córka A. L., córka O. O. i syn S. O..

Wszyscy spadkobiercy wiedzieli, że zmarła nie pozostawiła żadnego majątku, dlatego też nie zajmowali się sprawami spadkowymi.

W dniu 14 maja 2012r. Sąd Rejonowy Lublin- Zachód w Lublinie VI Wydział Cywilny w sprawie o sygn. akt VI Nc-e 611636/12 wydał przeciwko B. O. nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym.

Żaden ze spadkobierców w terminie 6 miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swego powołania, nie złożył oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku. O istnieniu wierzytelności wobec wnioskodawczyni wszyscy uczestnicy dowiedzieli się dopiero w dniu doręczenia im wniosku o stwierdzenie nabycia spadku.

Jak zauważył Sąd pierwszej instancji, spadkobierca, który dąży do wyłączenia go z kręgu osób powołanych do dziedziczenia może odrzucić spadek przez oświadczenie złożone przed notariuszem lub w sądzie rejonowym, w którego okresie znajduje się miejsce zamieszkania lub pobytu składającego oświadczenie, w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swego powołania do spadku (art. 1012 kc i art. 1015 § 1 kc oraz art. 640 § 1 kpc). Uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku reguluje art. 1019 kc. Zgodnie z przepisem § 2, spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby nie złożył żadnego oświadczenia w terminie, może uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu w sposób wskazany w § 1, tj. uchylenie się powinno nastąpić przed sądem i spadkobierca powinien jednocześnie oświadczyć, czy i jak spadek przyjmuje, czy też go odrzuca. Podstawą uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia spadkowego jest błąd prawnie doniosły (art. 1019 § 2 w zw. z art. 84 § 1 zd. 1 i § 2 kc). Błędem takim nie jest niezajomość przedmiotu spadku, pozostająca w związku przyczynowym z niedołożeniem przez spadkobiercę należytej staranności w ustaleniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego.

W ocenie Sądu Rejonowego, w niniejszej sprawie nie można uznać, że uczestnicy postępowania wykazali się należyłą starannością w zakresie podjętych czynności, zmierzających do ustalenia składu spadku. Nie wykazali bowiem, iż po dowiedzeniu się o śmierci B. O. czynili jakiegokolwiek starania w celu uzyskania wiedzy na temat ewentualnych długów pozostawionych przez zmarłą, w szczególności, że dokonali szczegółowego przejrzania pozostawionych przez nią rzeczy osobistych, w których zgodnie z zasadami doświadczenia życiowego winny znajdować się umowy, dowody wpłat czy wezwania do zapłaty, poprzestając jedynie na stwierdzeniu, że zmarła nie informowała ich o zaciągniętych zobowiązaniach i nie miała problemów finansowych.

Sąd podkreślił, że nie było żadnych obiektywnych przeszkód do tego, aby uczestnicy zdobyli należyłą orientację w kwestii stanu spadku, ponieważ stosowną wiedzę na ten temat mogli uzyskać poprzez przejrzania rzeczy osobistych zmarłej, czy też udanie się do instytucji, w których zmarła posiadała rachunki bankowe. Uczestnicy tylko wówczas mogliby odeprzeć zarzut niedołożenia należytej staranności przy uzyskiwaniu informacji o stanie majątku spadkowego, gdyby wykazali, że przejrzanie rzeczy osobistych zmarłej i zwrócenie się o niezbędne wiadomości do instytucji finansowych i kredytowych zmarłej w normalnym toku zdarzeń nie mogłoby doprowadzić do zamierzonego skutku, jednak takiego dowodu nie przeprowadzili, a doświadczenie życiowe nie wyklucza tego, że pozyskaliby wiadomości o zaciągniętych przez zmarłą zobowiązaniach. Przyjmując niejako z góry, że i tak się niczego nie dowiedzą wykazali się daleko posuniętą lekkomyślnością, co nie może stanowić podstawy do uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku. Nie było także żadnych przeszkód, aby - w sytuacji, gdy uczestnicy nie mieli czasu lub sposobności do sprawdzenia, czy spadkodawczyni pozostawiła jakieś długi, poprzestając na ustaleniu, że nie pozostawiła żadnego majątku czynnego - złożyli w ustawowym terminie oświadczenia o przyjęciu spadku z

dobrodziejstwem inwentarza, nawet gdy nie mieli wówczas wiedzy, tj. nie byli pewni co do istnienia długów. Samo bowiem przekonanie spadkobierców - nieuzasadnione obiektywnie - że spadkodawca nie pozostawił długów, nie jest „błędem” w rozumieniu art. 1019 kc. Z tych względów wnioski uczestników postępowania o zatwierdzenie uchylecia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku podlegały oddaleniu.

Ponadto dla zachowania terminu do uchylecia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza konieczne jest, aby w tym terminie zostało złożone -w wymaganej formie - oświadczenie, którego dotyczyć ma uchylecia się od skutków prawnych jego niezłożenia, przy czym wystarczające jest złożenie w tym terminie odpowiedniego wniosku do sądu. W niniejszej sprawie pełnomocnik uczestników nie wykazał, aby takie oświadczenia zainteresowani złożyli, bądź by takie wnioski w ogóle do sądu wpłynęły. Odnośnie zaś ustnych wniosków pełnomocnika uczestników w tym przedmiocie złożonych w przedmiotowej sprawie, to wskazać należy, iż nie mogły one wywołać żadnego skutku, albowiem pełnomocnik jako profesjonalista winien wiedzieć, iż wniosek o odebranie oświadczenia o odrzuceniu spadku musi być złożony na piśmie, a także opłacony.

Powołanie do spadku wynika z ustawy albo testamentu (art. 926 §1 kc).

W przedmiotowej sprawie poza sporem pozostawało, iż B. O. nie pozostawiła testamentu, a zatem co do całości spadku nastąpiło dziedziczenie ustawowe (art. 926 § 2 kc). W pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy i jego małżonek; dziedziczą oni w częściach równych. Jednakże część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku (art. 931 § 1 kc). J. O. i jego dzieci w terminie określonym w art. 1015 § 1 kc nie złożyli oświadczeń o przyjęciu bądź o odrzuceniu spadku po B. O., a brak oświadczenia spadkobiercy w powyższym terminie jest jednoznaczny z prostym przyjęciem spadku (art. 1015 § 2 kc). Z tych też wszystkich względów Sąd Rejonowy stwierdził nabycie spadku na podstawie ustawy przez uczestników postępowania.

Uczestnicy postępowania wnieśli apelacje od powyższych rozstrzygnięć, zaskarżając je w całości. Podnieśli następujące zarzuty:

- w zakresie postanowienia o odmowie zatwierdzenia oświadczeń o uchyleciu się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczeń o odrzuceniu spadku:

1) naruszenia przepisów prawa materialnego, tj. art.1019 kc w zw. z art.84 kc i art. 6 kc, poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że uczestnicy nie spełnili przesłanek do skutecznego uchylecia się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu i jego zatwierdzenia przez Sąd, a w szczególności przyjęcie, że niezłożenie oświadczenia woli przez uczestników nie było skutkiem błędu prawnie istotnego co do przedmiotu spadku, lecz jedynie brakiem należytej staranności, podczas gdy uczestnicy pozostawali w istotnym błędzie co do składu spadku, a przepisy, w szczególności art. 84 kc milczą na temat dołożenia należytej staranności przez składającego oświadczenie woli;

2) naruszenia przepisów postępowania, tj. art. 233 kpc w zw. z art. 13 § 2 kpc, poprzez brak wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału dowodowego oraz dowolną, a nie swobodną ocenę dowodów pozostającą w sprzeczności z doświadczeniem życiowym, polegającą na wadliwej ocenie stanu faktycznego sprawy i przyjęciu, iż uczestnicy nie wykazali, że podjęli jakiegokolwiek starania, by dowiedzieć się o długach spadkowych, podczas gdy uczestnicy udowodnili, że nie znali składu spadku, a porządkując rzeczy po zmarłej B. O., nie znaleźli żadnych dokumentów świadczących o istnieniu jakiegokolwiek długów;

3) błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę zaskarżonego orzeczenia poprzez nieprawidłowe ustalenie, że przyczyną niezłożenia przez uczestników oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłej B. O. było ich lekkomyślne zachowanie objawiające się niedołożeniem należytej staranności w ustaleniu rzeczywistej wartości spadku, podczas gdy w rzeczywistości zaniechanie złożenia takiego oświadczenia wynikało z błędu co do rzeczywistego stanu spadku, w szczególności faktu, że w skład masy spadkowej wchodziły długi spadkowe.

W oparciu o wskazane zarzuty skarżący wnosili o:

1) zmianę zaskarżonego postanowienia i zatwierdzenie oświadczenia o uchyleniu się przez uczestników od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku;

2) odrzucenie spadku po B. O. z domu C. w stosunku do uczestników;

3) dopuszczenie dowodu z przesłuchania uczestników na okoliczność podjętych przez nich działań zmierzających do ustalenia rzeczywistego stanu spadku,

ewentualnie: uwzględnienie apelacji i przekazanie Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania;

- w zakresie postanowienia o stwierdzenia nabycia spadku:

1) naruszenia przepisów postępowania tj. art. 177 § 1 pkt. 1 kpc w zw. z art. 13 § 2 kpc, poprzez niezawieszenie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku w sytuacji złożenia przez uczestników wniosku o uchylenie się od skutków prawnych niedochowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku;

2) naruszenia przepisów postępowania tj. art. 328 § 2 kpc w zw. z art. 13 § 2 kpc, poprzez całkowite pominięcie w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia faktu złożenia przez uczestników wniosku o uchylenie się od skutków prawnych niedochowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku i niewyjaśnienia okoliczności, na podstawie których oddalił ten wniosek, co w konsekwencji skutkowało wydaniem postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku na podstawie ustawy przez uczestników w częściach równych;

2) błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę rozstrzygnięcia polegający na stwierdzeniu, że uczestnicy nabyli spadek na podstawie ustawy w częściach równych, podczas gdy zachodziły przesłanki do uchylenia się przez uczestników od skutków prawnych niedochowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku i został złożony stosowny wniosek, co skutkowałoby wydaniem rozstrzygnięcia innej treści.

W oparciu o te zarzuty wnosili o:

1. zawieszenie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po B. O. z domu C.;

2. odrzucenie spadku po B. O. z domu C. w stosunku do uczestników;

3. wezwanie do udziału w sprawie małoletnie wnuki spadkodawczyni, tj. M. C., S. C., A. C. oraz Ł. L.;

4. stwierdzenie, że spadek po B. O. z domu C. nabyły z dobrodziejstwem inwentarza małoletnie wnuki - M. C., S. C., A. C. oraz Ł. L. – po ¼ każde z nich;

5. sporządzenie spisu inwentarza po B. O. z domu C., zmarłej w dniu 25 stycznia 2014 roku w S., ostatnio stale zamieszkałej w miejscowości B.;

6. zlecenie komornikowi sporządzenie spisu inwentarza po B. O. z domu C., zmarłej w dniu 25 stycznia 2014 roku w S., ostatnio stale zamieszkałej w miejscowości B.;

ewentualnie: uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na apelacje, wnioskodawca domagał się ich oddalenia.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Z art. 1019 § 2 kc wynika, że spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby nie złożył żadnego oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku w terminie, może uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu, a złożenie stosownego oświadczenia o uchyleniu musi nastąpić przed sądem. Z tym materialnoprawnym przepisem,

określającym przesłanki skuteczności takiego oświadczenia, korespondują stosowne uregulowania procesowe. Do uchylenia się od skutków prawnych złożonego oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku albo od skutków niezłożenia oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku dochodzi w postępowaniu w przedmiocie zatwierdzenia tej czynności. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku lub od skutków niezłożenia oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może być także zagadnieniem wstępnym dla toczącej się równolegle sprawy o stwierdzenie nabycia spadku, stanowi bowiem przesłankę ustalenia kręgu spadkobierców. Z taką sytuacją mieliśmy właśnie do czynienia w sprawie przedmiotowej.

Skoro składane przed sądem oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych poprzedniego oświadczenia albo od jego niezłożenia wymaga zatwierdzenia przez sąd, to podlega ono także jego merytorycznej kontroli, która jest prowadzona na rozprawie (art. 690 § 1 kpc). Kontrola ta obejmuje badanie, czy spełnione zostały przesłanki decydujące o skuteczności takiego oświadczenia określone w art. 1019 § 1 kc, tj. czy składając przed sądem oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych wcześniejszego oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku albo od skutków jego niezłożenia, spadkobierca złożył zarazem oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, oraz czy zachodzą pozostałe przesłanki decydujące o skuteczności takiego oświadczenia, wynikające z zastosowania przepisów o wadach oświadczeń woli do oceny poprzednio złożonego oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku albo do zaniechania złożenia tego oświadczenia.

Formę oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku określa art. 1018 § 3 kc. Powinno ono być zatem złożone ustnie przed sądem lub na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym.

Wymaganie jednoczesnego złożenia obu oświadczeń nie oznacza, że mają być złożone we wniosku o wszczęcie postępowania uregulowanego w art. 690 kpc lub w innym piśmie procesowym składanym w tym postępowaniu. Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, o którym mowa w art. 1019 § 1 pkt 2 kc, powinno być złożone przez spadkobiercę do czasu zamknięcia rozprawy wyznaczonej w celu rozpoznania wniosku wszczynającego postępowanie uregulowane w art. 690 kpc, na tę bowiem chwilę sąd ocenia stan rzeczy stanowiący podstawę rozstrzygnięcia w każdej sprawie cywilnej (art. 316 § 1 kpc).

W świetle powyższych uwag należy stwierdzić, iż po złożeniu stosownego wniosku przez uczestników postępowania na rozprawie w dniu 17 lipca 2015r., Sąd Rejonowy winien odebrać od nich oświadczenia o odrzuceniu spadku. Jeżeli uznał zaś, że wniosek ten jest dotknięty brakami fiskalnymi lub formalnymi wezwać do jego stosownego uzupełnienia lub podjąć inne właściwe decyzje procesowe. Dopiero prawomocny zwrot wniosku pozwalał na dalsze procedowanie w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku, a odebranie oświadczeń powodowało konieczność wydania orzeczenia w przedmiocie zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia ich w terminie, co uzasadniało odroczenie rozprawy w zakresie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku do czasu uprawomocnienia się tego rozstrzygnięcia. Należy zatem zgodzić się ze skarżącymi, iż wydanie postanowienia stwierdzającego krąg spadkobierców było przedwczesne.

W zakresie zaś zarzutów dotyczący pierwszego z zaskarżonych rozstrzygnięć należy podzielić zapatrywanie apelujących, że Sąd pierwszej instancji dopuścił się naruszenia art. 1019 kc.

Oczywiście racje ma Sąd Rejonowy, że powołanie się przez spadkobiercę, zgodnie z art. 1019 § 2 w związku z art. 84 § 1 zdanie pierwsze i § 2 kc, na działanie pod wpływem błędu wymaga wykazania, że błąd był istotny, dotyczył czynności prawnej i znajduje usprawiedliwienie w okolicznościach sprawy. Odnosi się zatem do takich wypadków, kiedy spadkobierca przyjął spadek wprost albo nie złożył oświadczenia o jego przyjęciu, ale gdyby znał prawdziwy stan rzeczy, to byłby spadek odrzucił. Nie może być zaś uznana za błąd istotny nieznanie przedmiotu spadku, będąca wynikiem niedołożenia należytej staranności w ustaleniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego. Jednakże stwierdzenie, że spadkobierca nie dołożył należytej staranności powinno być poprzedzone oceną okoliczności konkretnej sprawy i ustaleniem, jakich aktów staranności można było od niego wymagać, które faktycznie i prawnie spadkobierca mógłby podjąć, zmierzając do uzyskania koniecznej wiedzy o spadku. Skuteczność powołania się na błąd co do przedmiotu spadku można wyłączyć wtedy, gdy spadkobierca nie dochował należytej

staranności polegającej na podjęciu uzasadnionych w danych okolicznościach działań, zmierzających do ustalenia stanu spadku, a których podjęcie doprowadziłoby do takiego ustalenia i w konsekwencji - do uniknięcia błędu. Innymi słowy, jeżeli zostanie stwierdzony związek przyczynowy pomiędzy brakiem konkretnych działań a brakiem należytej wiedzy o stanie aktywów i pasywów wchodzących w skład spadku. Ustalenia zaś w tym zakresie winny mieć podstawę w zgromadzonym w sprawie materiale dowodowym. Tymczasem stwierdzenie Sądu Rejonowego, że uczestnicy postępowania nie przejrzyli pozostawionych przez spadkodawczynię dokumentów i co więcej, że wśród rzeczy zmarłej musiały się znajdować takie, które potwierdzałyby istnienie zadłużenia wobec wnioskodawcy takiego oparcia w dowodach nie miało. Zainteresowani nie zostali nawet rozpytani na te okoliczności. Zasady doświadczenia życiowego służą do oceny dowodów, nie mogą natomiast dowodów tych zastąpić. Nie sposób również przyjąć, że spadkobiercy winni zwracać się o informację o ewentualnych zadłużeniach do wszystkich funkcjonujących w Polsce instytucji finansowych. Trzeba również w tym kontekście podkreślić, że trudno wymagać od skarżących, aby wykazywali okoliczność negatywną, tj. brak w domu spadkodawczyni dokumentów dotyczących zadłużenia wobec wnioskodawcy. To ten ostatni winien mieć sposobność podjęcia określonej inicjatywy dowodowej w kierunku wykazania, że wiedza w tym zakresie była dla uczestników z określonych przyczyn dostępna. Tymczasem, nieobecny na rozprawie przedstawiciel wnioskodawcy nie miał nawet wiedzy o podjętych przez zainteresowanych działaniach.

Wbrew wyrażonemu przez Sąd Rejonowy pogładowi, nie ma również podstaw do przyjęcia, iż przy braku pewności co do stanu spadku, spadkobierca powinien złożyć profilaktycznie „odpowiednie” oświadczenie spadkowe, które zabezpieczałoby go od ponoszenia odpowiedzialności za ewentualne długi spadkowe.

Podsumowując, nie nadając właściwego biegu wnioskom o przyjęcie oświadczeń o odrzuceniu spadku i nie umożliwiając zainteresowanym podjęcia inicjatywy dowodowej w zakresie spełnienia przesłanek do uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczeń o odrzuceniu spadku oraz wydając orzeczenie w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku przed prawomocnym rozstrzygnięciem skuteczności tych oświadczeń, Sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Okręgowy na zasadzie art. 386 § 4 kpc uchylił zaskarżone orzeczenia i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania w celu przeprowadzenia czynności zgodnie ze wskazywanymi zaleceniami.